

„La loi doit suivre et non forcer l'opinion publique“. Ezt az axiómát ő egészen megértette, magáévá tette és minden tudományos akciójában öntudatosan érvényesítette. S hogy ez az igazság egyetemes erővel utat tört magának s az öröklési jog kodifikációját helytelen iramában megállította: ez az öröklési jog tudományának, azaz jelenleg élő legnagyobb képviselőjének Grosschmid Béninek aere perennius érdeme.

Grosschmid Béni Serleg-Beszéd

Tartotta 1938 február 7-én, az ez évi Grosschmid Béni vacsorán, Dr. Gajzágó László, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, egyetemi ny. r. tanár.

Megilletődve emelkedem szólásra e nagy, ünneplő környezetben, — az oly nagytekintélyű, immár történelmi missziót teljesítő *Magyar Jogászegylet* oly megtisztelő meghívására, — a *Pázmány Péter Tudományegyetem* magas jogi kara érdemekben oly elismerten gazdag *magánjogi szemináriumában* alapított, — s a világviszonylatokban is oly hatalmas tudós férfiú s igazi csöndes munkás magyar hazafi, *Grosschmid Béni*, nagy nevének, — csodálatos és egészen kivételes módon, közéletünk komoly, nagy férfiai által, — már életében szentelt ez emlékerleggel kezemben.

Megilletődéssel töltenek el mind e nagyságok, e nagyságoknak találkozása... Így, már pusztán nevének, *Pázmány Péter* nevének, említésére, a három évszázaddal ezelőtt, hazánk három részre daraboltságának ez állapot állandósultságával fenyegető legszomorúbb, legszorogatóttabb ideiben, — csodálatosan eltelve hittel és bizalommal nemzete jövőjében, — hazánk számára ama időkben a legnagyobbat, a legelérhetetlenebbnek látszó legmagasabbat, egyetemet, tehát, *mindenekelőtt és mindenekfölött, a tudományoknak, az alapos tudásnak*, hazánkban is otthont alapító *Pázmány Péter* nevének nagysága ragadja meg lelkeket.

Nehéz volna az ő neve mellett pusztán említéssel haladni el, *bárha Grosschmid Béniről óhajtók szólni*. — E két férfiú nem áll oly messze egymástól...

Pázmány Péter tudása égő fáklyaként világított be, — elsősorban az ő maga számára, a saját lépéseinek vezérlésére, — nemzete jövőjébe; — korának kietlen sötétségéből, akkor, amidőn, egyetem alapítása helyett, inkább egy mélységesen szomorú *De Profundis*-t értenénk meg és várhattunk volna tőle. De ez az ő tudása és tudáson alapuló reménye századokra szólóan otthont adott hazánkban sok annyi száz magyar komoly tudósfőnek és sok százezer, talán millió tudni vágyó és *tudás alapján tette kész magyar ifjúnak*. Ezzel ő te-

remtette meg melegágyát, talán az egyetlen igazit, mindenesetre sokkal az egyetlen, az azóta terebélyes fába szökött igazi, komoly magyar kultúrának és tudásnak. *És ne feledjük*, hogy ezzel ő tette lehetővé azt is, hogy később, századok múltával, a magyar nemzet számára, sok annyi más tudós között, egy *Grosschmid Béni* is születhessen és hozzá hasonlóan áldásosan működhessek és hathasson az ő általa teremtett Egyetemnek egyik, azóta oly sok nagy nevet számláló katedrájáról, — *és kizárólag* e katedráról.

Nem tehetek róla, de Pázmány Péter neve önként felidézi lekembben *Mária Teréziát*, nagy királyunkét, akinek bölcsesége Pázmány egyetemét Nagyszombatról Pázmány kifejezett végrendelkezésének végrehajtásaképpen a török kiveretése után a felszabadult országrészbe, sőt túlmenően Pázmány végakarátán, a felszabadult ország szívébe, Budára, a királyi várpalotába, helyezte át: „*atque in Regia nostra Palatia illocare decrevimus*“; és ezt a Pázmány egyetemét gazdagságokkal halmozta el, korában Európa leggazdagabb egyetemévé tette, fényvel övezte és a kor kívánalmainak megfelelően a legfelvilágosodottabb tanácsadók segítségével új életre szervezte át. És ennyi bőkezűség mellett, „*et hic munificentia nostra Regia instaurata*“, telve bizalommal az *igaz* tudomány *uralma* iránt, — amelyet nem kell soha féltetni és amelytől nem kell soha félni, — Pázmány egyetemét önállóságában, önálló jogi személyiségében, autonómiájában, nem hogy autokrata módjára csorbitotta volna, hanem ezeket mind messzemenően még növelte, új életre, új fényre, gyullasztotta.

Pázmány Péter és Mária Terézia e történelmi nagy tettei kévésugar világosságával világítanak be, — csak most már nem az ő számukra, hanem a mi számunkra, a magyarok millióinak számára, — *úgy vissza* nemzeti életünk multjába, amely bizalommal, önérettel, sőt büszkeséggel töltheti el lelkünket, *mint előre* nemzeti életünk jövőjébe, amely iránt, — bár mélységesen szomorú időkben élünk ma is, — *nincsen több* okunk csüggedni ma sem, mint oka lehetett volna még a teljes lethárgikus elcsüggedésre is, — *akár* a 150 évre, sőt hosszabb időre, Esztergomból az ország szívébe telepedett török miatt Nagyszombatra menekülni kénytelenült magyar hercegérseki széken ülő, és a 150 évre, sőt hosszabb időre, darabokra tépett, s külső és belső ellenség által dúlt Magyarország korát élő, és mégis a jövőbe nézve, egyetemet alapító, Pázmány Péternek, — vagy *akár* később a kifejezetten országainak teljes felosztására törő és hatalmas európai koalícióban reá, a szövetséges nélkül maradottra, támadó európai nagyhatalmak erejével a küzdelmet, — csak Istenben és saját népeinek hűségében s erejében bízva, — egyedül felvenni kényszerült ifjú magyar királynőnek, Mária Teréziának.

Mind e két nemzeti nagyunknak szomorú időkben végbe vitt reményteljes nagy tetteit a jövőben teljes siker koronázta.

Egy serleg alapítása csak valóban nagyjelentőségű tényekhez kapcsolódhatik...

Megilletődve állok ez ephemer helyemen. *Grosschmid Béni* emlékszerlege előtt, amely helyre oly megtisztelő megbízatásom állított, hogy e serleg alapszabályai értelmében, habár csak mint egyetlen múlt láncszem ama illusztris férfiak hosszú sorában, akik *Grosschmid Béni*ről hasonló alkalmakkor az ő egyéni meglátásaik szerint e helyről már a multban szóltak vagy a jövőben — adja az Ég még sokáig szólhassanak és — szólani fognak, ez idei alkalommal én hallassam felőle az én szerény egyéni meglátásom szerint talán nem is egészen kompetens hangomat.

A nagy ügyek, — és néha talán a kicsinyek is, — századokkal előbb kezdődnek és századokra szólnak kihatásaik. Úgy éreztem tehát, hogy az első szó, amelyet szólok, amidőn *Grosschmid Béni* serlegéhez nyulok, a hála szava kellett, hogy legyen azok iránt, akiknek *Grosschmid Béni*t magát is, és azt a helyet, ahol *kizárólag* működhetett és ahonnan *kizárólag* hathatott, köszönhetjük. A nagy tetteket évszázadok mulva is nagy tettek és boldogság követik. A balgásoknak és ballépéseknek évszázadok mulva is újabb balgások, ballépések és szenvedés a következményeik...

*Grosschmid Béni*nek a saját generációjában nem jutott közvetlen közéleti szerep. Ő csak a kathedráról, és *kizárólag* a kathedráról, tudta meghódítani a nálánál fiatalabb generációk jogászvilágát. De ezzel, tanítványaiiban rajokat bocsátva 'ki önmagából, egy-két generáció múltával, — ami mindenesetre némi idővesztést jelentett, — lelkes, sőt rajongó tanítványainak egyre növekvő seregén keresztül, a komoly tudással felkészült hazai ügyvédek és bírakon keresztül, csakhamar szellemi befolyása alá vonta, előbb, egész magyar magánjogi judikaturánkat. Majd ezzel, — mivel szokásjog szerint élő nép vagyunk, — csakhamar büvkörébe s szellemi hatalma alá vonta hazánkban a magánjog terén a szokásjog képződését és alakulását: a *nemzet ön-jogszabályalkotását*. — Igen gyakran a „mit“, de még gyakrabban a „hogyan“ és a „mily szellemben“ azok, amik e tekintetben a főszerepet játszották. — Végeredményben, akaratlanul is, tudománya büvkörébe vonta a magánjog terén a nemzeti nagy iratlan törvényhozást... Akaratlanul is igazi, hatékony, nagy legislátorrá vált tehát *egymaga a kathedráról*... Csodálatos karrier... Hatása e tekintetben hasonló az angol *Jeremy Bentham*-éhez, akinek viszont írásai, irodalma, formálták át mélyrehatóan hazájának írott törvényhozását, bár maga, ez eredményeket jórésztben meg nem érte, hanem, azzal a föltevessel, hogy azokat III. György angol király cselszövései, mint magát kifejezte, akadályozzák meg, kielégítetlenül, sőt keserűséggel szívében, szállott sirba; — de akiről már öreg korában az angol fiatalabb, *a megértő*, generáció tisztelettel úgy suttogetta és tisztán irodalmi hatása alapján csak úgy emlékezett meg: — „the great legislator“, „a nagy törvényhozó“... A mi hálás korunk a mi, hála

az Egeknek, még életében teljesen győzedelmes *Grosschmid Béni*nek is ehhez hasonló, bár némileg szerényebb, de épp oly igaz jelzöt adományozott, amellyel széltében élünk évtizedek óta s amellyel illeték őt a hasonló alkalmakkor e helyről előttem szóló nagy férfiak is mind: — „*Praeceptor Hungariae*“... Nem a magyar jogászság *praecptora*, hanem egyszerűen: „*Hungariae*“, amiből, bár szerényebben, de szintén kiesendül az, amit mondani akar: hogy *Grosschmid Béni* hatása az egész magyarságra, nemzetünk mindnyannyióinak életére szól a magánjogon át, melyet tanított, melyre hatott és amely az ő birodalma.

De a hálán kívül más okaim is voltak, hogy *Pázmány Pétert* és *Mária Teréziát Grosschmid Béni*vel együtt említettem. Hisz éppúgy, mint országunk e két nagyjának világitó, történelmi nagy tettei, kévesugár világával világit le a mi számunkra *Grosschmid Béni*nek, lehet, szerényebb, de mély, igazi tudós, jogászai munkássága is nemzeti életünk multjának legmélyebb mélységeibe, sőt a legkonkrétebben annak legvitálisabb, organikus szövedékeibe: *régi jogi életébe*; — annak a gyönyörű, sajátos, régi, nemzeti jogi életünknek a nagy természeti, erkölcsi és faji erők által meghatározott és mozgatót, az érdekek és *kötelességek* súlya szerint gondosan lemérlegelt, kicsiszolt, megszótt, az összes emberi életviszonyokat, a legnagyobbaktól a legkisebbekig, elkísérő, azokat támogató, azoknak erőt adó, — *nemzeti* erőt adó, — kifejlésüket biztosító legorganikusabb szövedékeibe, amely *régi nemzeti jogunknak* szépségeit, gyönyörűségeit, hatalmas erejét nálánál, *Grosschmid Béni*nél, jobban, gazdagabban, szebben, ragyogóbban, méltóbban — csodálkozó szemeink előtt — senki soha fel nem fedte; — annak, a szemek elől elvont, elrejtett, de a dolgok lényegébe és a lelkek mélyébe beírt *jognak*, melyet a társadalomtudomány, — ha orvostan volna, — a társadalmi biológiának, a nemzetek élettanának, a nemzetek élete, boldogulása, fennmaradása, érvényesülése tanának legfontosabb részébe: — a *nemzeti élet legvitálisabb funkcióinak* körébe, utalna...

Grosschmid Béni nem volt sem jogbölcész, sem jogtörténész a szó professzionális értelmében. Ő a mai napnak, a gyakorlati életnek, élő, lüktető, tételes jogát művelte, — amely mindig *kész*, — de egészen sohasem kész, mert pillanatja egy mindig fejlődő, folyton átalakuló örökkévalóságnak. — Éppen ezért *Grosschmid Béni* a mai nap jogának matériáját gazdagon, jelen elágazásainak és összefüggéseinek teljében, s mélyre, a multba lenyulóan, gyökereivel együtt, vizsgálja. Teheti, — hisz tudása egy polyhisztor tudása. És nem azért tud, hogy fitogtassa tudását, hanem hogy maga tisztábban láthasson s helyesebb, átfogóbb kritikával mérlegelhesen. Ő mindenre gondol, de csak a leglényegesebből beszél. Minden más átesillog azonban az ő mélységesen igaz, élethű szavain és sorain. Azoknak igazát későbbi felfedezések sem rontják le, legfeljebb hozzáadhatnak valamit. Szövegein át, következtetések útján, annak, amiről beszél, jelenét, mult-

ját és, csodálatosan, gyakran jövőjét is, teljes összefüggéseikben, konkrét tárgyalásuknak határain is messze túl, szemünk előtt megvilágítva, megelevenedve látjuk. Szövegei emellett bámulatosan precízek, — jogászilag precízek, — élethűen leírók, festőien kifejezők, lakonikusan erőteljesek, és — csodálatosan további mély gondolkodásra inspirálók. Leggyakorlatibb jogászai gondolatai — a mi gondolatainkban — mélységeiknek tovább és tovább vezető hullámköreivel, az emberi tudás és hatalom határán, már csak a végtelenség örök rezgéseivel, kifürkészhetetlenségével és netovábbot parancsoló hatalmával ütköznek... De mindenekfölött kiérezzük szövegeiből, anélkül hogy ezt bárhol is dogmaként kifejezné, hogy az ember és ember közötti életben, az emberek közötti élet szövevényeiben, a leglényegesebbnek, a muló esetlegességek küzdelmeiből s játékaiból fennmaradóan immanensnek, a *jogi összefüggéseket* látja. Nála ez él, nem kell azt még tételként felállítani, s szövegeiből ez — *satis ad oculos demonstratur*.

Immár szállóigévé váltak előszóban elkapott s „Jegyzetek“ alakjában kincses „*Jogszabálytan*“-ába beiktatott, eme, bár didaktikus elemekkel kevert, de e mélységes igazságot szintén és sok más egyebet ragyogóan visszatükröző aranyaszavai:

„A jog az önálló gondolkodás tudománya. Ezt a képességet pedig kevésbé szerezzük meg úgy, ha csak mintegy tölcser alá állítjuk szellemi lényünket, mint úgy, ha mintegy aktíve, folyton-folyóan, hogy úgy mondjam birkózunk és tempózunk abban az elementumban, amely — nem ezekből vagy azokból a tételekből áll, éppúgy, miként a tenger árja nem áll ezekből vagy azokból a habokból, hanem sokféle valamiből, ami folyton más és más, és mégis mindig csak egy és ugyanaz.“

A jog tehát, a szó legmélyebb értelmében, az immanens, — a térben és időben előálló jogi variánsok és a jogon kívüli esetlegességek a muló habok.

E szavakból is azonban kitetszik az is, hogy *a jog a nemzeti életnek is centrális eleme*. Minden nagy küzdelem ember és ember között, — és pedig az államok bel- és küléletében egyaránt, — egy jogi rend betartásáért, kiképzéséért, vagy egy új jogi rendezésért folyik. Ez így volt és így van a mi nemzeti életünkben és így volt és így van más nemzetek életében is.

Nagy Sándor, Hannibal, Attila, Dsinghisz khán a kard hatalmára alapított birodalmi tiszavirágélet után széthullottak, mert nem tudta beszervezni őket egy benső organikus jogi élet. Fájdalom, a szellemiekben oly utolérhetetlen Hellas is hamar elpusztult, mert, nagy művész volt s ragyogóan filozofált ugyan, azonban a szürkének tetsző, de hatalmas erőket rejtő, mindennapi életet felmarkoló, életképes, alapvető jogot megalkotni nem tudta.

Csak Róma tudott világbirodalmat, nem csak szerezni, de fenn is tartani, — és ezt, népének hatalmas katonai erényei mellett, *min-*

denekfölött *Gaius*-ainak, *Papinianus*-ainak, *Paulus*-ainak, *Ulpianus*-ainak, és egész népe jogi zsenijének köszönheti; — ami gondolkodási formáival s a jog szükségességének és hatalmának érzetével áthátoltta népének tömegeit éppúgy, mint *Cicero*-it, *Julius Caesar*-ait, sőt még *Caracalla*-it is...

Nem pusztá véletlen az, hogy egy római, éppen *Julius Caesar* volt az, akinek képzeletében, nem egy meghódított, hanem egy megszerezett Európa, Európa mint koncepció, először megjelenik. A római jog, a „*ratio scripta*“, egyszerűen: „az írott értelem“, amint méltán nevezik sok-sok évszázad óta, ekkor már ott volt a mindennapi életet racionálisan beszerző s ennél fogva hatalmas expansiv erejével Róma légióival együtt Róma minden provinciájában; és észszerűségének vonzó erejével csakhamar búvőkörébe vonta a barbárokat is. Az Egyház is az isteni kinyilatkoztatás mellett a római jogot amalgamálja canonjogába, és a hit mellett ennek erejével uralkodik. És a római jog bázisán — és főleg a római jog bázisán — folytatják úgyszólván Róma életét tovább a mai világ összes civilizált népei. A római jog a népek szervezkedésében és életében oly jelenség, melyhez hasonlót azt megelőzőleg nem látott a föld.

Ismeretes az is, hogy *Napoléon* egy napon *Szent-Ilonán* elmélkedve, úgy érezte, hogy az ő hatása nem győzelmei révén, hanem *Code civil*-je útján lesz maradandó, — melynek nevét is adta. És valóban a *Code Napoléon* szerint élt utána egy századig, — és él talán még ma is, — az egész civilizált világ; és ebből merítette erejét a XIX. század új rendje, és nem azokból az egymás után keletkezett, új eliché-alkotmányokból, amelyek, — bármily paradoxálisnak látsék is ez, — a népek ellenállhatatlanul a *Code Napoléon* magánjoga szerint való élésének szükségszerű, másodlagos következményei voltak. *Napoléon*nak tehát igaza volt... Talán csak egyről feledkezett meg abban a pillanatban, t. i. hogy az a hatalmas jogászai szellemi munka, amelynek erejével a *Code Napoléon* még egy század múlva is *Napoléon*nak és győzelmeinek eltűnése után hathatott és uralkodhatott, talán nem egészen az ő műve, hanem a különben általa oly őszintén bámult és oly mélyen tisztelt jogászállamférfi, *Jean-Jacques de Cambacérès*, műve volt, második-konzul társáé s császárságának főkancelláráé.

Jogászai zsenialitás tekintetében Róma után az újabb népek között, — különösen ami az érdekeknek és kötelességeknek, az érvényesítési lehetőségeknek és kívánatosságoknak ésszerű, gyors, biztos lemérlegelésére s az ezekhez zökkenés nélkül való alkalmazkodásra irányuló hatalmas képességeket illeti, — amik elvégre a jogászai és államférfiúi zseniálitásnak alphái, ha talán nem is — de sőt talán omegái is, — és amik a folyton és rohamosan változó modern életben még egyre fokozottabb értékű erények, — eddig talán Anglia vezetett. Az eredmények, eddig, nem is maradtak el számára. Sőt; kérdéses lehet az is, vajjon Anglia — azzal a, az érdekek ésszerű,

bonyodalmak nélküli kiegyenlítésére törekvő s az érdekek mellett a *kötelességeket* is, — a nagy közösség iránti nagy kötelességeket, — fokozottan aláhúzó s mindenki számára, a maga számára is, aláhúzó rendszerével, amely rendszer az *Empire* részeit is, kevés kivétellel, ma talán egyedül összefogja, s amely a szigetország beléletében is egyre jobban érvényesül, sőt amelyet Anglia a nemzetközi életbe is egyre jobban bevinni igyekszik, — nem-e a modern élet új jogának egy nélkülözhetetlen, kiegészítő, új formáját készíti elő. — Angliának, sőt mondhatni az egész angolszász világnak, ez új gondolkodási formái, pl. a nemzetközi életben is, egy *racionális külpolitikát* és egy *realisztikus, valóságos, nemzetközi jogot* eddig nem ismert, szinte elválaszthatatlan közelségbe hozzák egymással... Mindenesetre kétségtelen, hogy ma az angolszász népeknek e gondolkodási formáknak megfelelő a diplomáciai nyelve, talán a maga teljességében. Messze vezetne itt e téma mélyebb kifejtése...

De kétségtelen, hogy a nemzetközi élet sem lehet el és egyre kevésbé lehet el egy észszerű jogrend nélkül. Ennek elhagyása vagy hiánya a *chaos, amibe*, különösen az emberiségnek az egész földet átfogó intenzív együttműködésre készítő mai életében, csak ideig-óráig lehet, talán, bele nem pusztulni, — épp úgy, mint az egyes is csak ideig-óráig térhet le az észszerűség útjairól...

Viszont a XX. század új jogrendje is csak kiforrásban van még és ezideig kiképzése körül a jövő pálmájáért sokan — talán túl sokan — harcolnak... De ez új jogrendért, tehát egy jogrendért, folytatott küzdelem áll, ismét és ismét, a jelen történéseinek is gócpontjában...

Mindenesetre *Grosschmid Béni* a római jog szilárd bázisának, de egyszersmind Anglia egészen kivételes nagy rendező jogászai zsenijének is, a saját zseniális megérzésével, bámulója; azok józanságára jogi gondolkodásban gazdagon épített. Különösen számtalan párhuzamot is fedezett fel, különösen a múltban, Angliának és nemzetének szokásjogi intézményeiben; e párhuzamokat önálló tanulmányozás tárgyává is tette; legutóbb megjelent két-kötetes, terjedelmes művének elég sokat eláruló címe: „*Werböczy és az angol jog*“.

És mindenesetre, amit a világtörténelem mutat, azt mutatja magyar nemzeti történelmünk is: a *jog hatalmas erejét a népek életében*.

Nagy, első királyunknak, *Szent Istvánnak*, ütköző nagy nemzeti érdekeket gyorsan lemérlegelő, merész, nagy tettei és az azokat valószínű belső szervezkedései és törvényhozása ezeréves fennmaradásunkat mindennél jobban biztosították...

„Nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára“, mondja a költő, s fekete seregei Breslaut és Passaut járták; de *Mátyás király* neve napjainkig a népben *mint erő* csak úgy maradt fenn: „*Mátyás az igazságos*“.

Werböczy István Hármaskönyvében összegyűjtött nemzeti szokásjogaink évszázadokra szólóan ugyancsak nem kevesebbet, mint nemzeti fennmaradásunkat és a nemzetben jelenlévő életerők lehető

legmagasabb kiélését biztosították: Százötvenéves hármás feldarabolt-ságunk, amely alatt mind a három részben *e jogban* éltünk tovább, s amely után *e jogban* ismertünk ismét teljesen egymásra s minden nehézség nélkül *e jogban* folytattuk együttélésünket, főleg Werbőczy Hármaskönyve miatt nem tudott urrá lenni fölöttünk. Ez időkről igazán elmondhatjuk, hogy: „*jogában* élt a nemzet“. — Vajha adhattott volna az Ég *ma is* az ismét darabokra tépett magyarságnak oly erős, egységes, közös, létet-fentartó, — a másokénál erősebb, — nemzeti jogot!

De Werbőczy István nagy műve már kezdettől fogva sok támadásban is részesült, éppen nagy fontosságánál fogva, mert nem közömbös, talán ma sem, mi és hogyan van benne, — *és mert az élet jogokért folytatott szüntelen küzdelem*. E támadásokkal szemben Werbőczy István a XVI. század elején keletkezett művének *Grosschmid Béni* még a XIX. század végén is és a XX. század elején egy életet szentelt. Sőt Werbőczy István Tripartituma volt nemzete új jogáért egy új éra küszöbén folytatott küzdelmében, — lehet, ócskás, ütött-kopott, de annál viharedezettebb, és főleg, az igazi, a biztos révbe, elvezérlő, — megihlető, — *nemzetileg* megihlető, — valóságos imádságos könyve. E könyvet, Werbőczy István Tripartitumát, folyton magával hordta; tanítványai látták és ismerték e könyvét; és gyakran elmondta felőle: „*Uraim, Werbőczyben minden benne van*“. — Igen, — mert *a nem mondva-csinált jog maga az élet*...

Werbőczy István Tripartitumának mindenkifölött az apró, a mindennapi életet szabályozó, részletes, szokásjogi magánjogi intézményeiben csodálatosan ott van, — és talán sok más helynél sokkal világosabban ott van, — maga a *Szent Korona tana is*, — *e jog, s íme ismét nemzeti életünknek egyik legnagyobb ereje*... Werbőczy István csodálatosan mély művében *Grosschmid Béni* hön szeretett nemzetének valóban nagy, kétségbevonhatatlanul kivételesen nagy, jogászai teremtő zsenijét bámulta, — amelyhez hasonló, sem a magyar nemzetet a Duna völgyében megelőzött s itt államalakítást megkísérelt, sem, — hála az Egeknék, — azután az őt itt környező népeknél, sem keletre, sem a közvetlen nyugatra, nem létezett...

Deák Ferenc tette is, kétségtelenül, a magyar nép jogászai képességeinek győzedelmeskedése volt...

Ezt követőleg azonban mintha egy időre erősen megtorpant volna nemzetünk eredeti, teremtő, alkotó jogászai géniusza. Ez időben nem a nemzet élete fájába nemesítő ágként szervesen beoltva, hanem májusfaként új, díszes, modern házának vázára felkötve, talán meg sem értett vagy csak félig megértett, idegen, importált jogokat, ilyeneknek egész árját, akarták oktrojálni rája. Kelletlenül viselte, s igyekezett magáról ledobni, a nemzet e cicomát. Ilyesből nem tud soha, de soha, igazi jog lenni.

Ez áldatlan nagy harcot géniuszi erejével *Grosschmid Béni* döntötte el... Ő adott egymaga, — mint Toldy Miklós vendégfával mu-

tatva az irányt, — új-fejlődést egész nemzete jogának. Rámutat régi magyar nemzeti jogunknak számtalan, nemesítésre sem szoruló, mert jóval nemesebb, ágazatára, — és *gazdagodott*, új hajtásokra indítja őket; mint ma délután is hallottuk, ilyen az *ági örökösödés*; de ilyen a *közszeremény* is. Másutt, régi, fejleszthető bimbózásokra mutat, és virágokká fejleszti őket: *visszatartási jog*, közszereményen kívül is *egyéb házassági vagyonyjogok* és sok annyi más. Sok más helyen, talán mindenütt, keresztezési, oltási, nyesési, ültetési munkákhoz lát. Rányomja egyénisége bélyegét talán legszebb magánjogi írott törvényünkre, *házassági törvényünkre*, melyben egyszersmind az írott jog terén is példát mutat. Herculesnél nagyobb munkát végez, mert nemcsak tisztít, de kertészkedik nemzete gyümölcsösében...

Igy lesz ő, — mint láttuk, — zaj nélkül, a névtelen homályból, tudós dolgozószobája csöndjéből, s *mindenekfölött a kathedráról*, mint egy époszíró, mint egy új Homeros, nemzete szellemi kincsei örévé, sajátosságainak kifejezőjévé, s, mint egy törvényhozó, nemzete iratlan jogának nagy irányítójává.

E serleg alapításához nem kell több kommentár...

Valljuk be és mondjuk ki a nagy szót: *ő benne élte élete legutóbbi fázisát nemzetünk eredeti, önálló, teremtő; — megtartó, rendező, szervező — jogási géniusza.*

Grosschmid Bénit e nagy művében Werbőczy István mindenetre, de talán egyik nagy elődje a saját kathedráján, *Frank Ignác*, is inspirálták. Az a Frank Ignác, akinek nagy tehetséggel és tudással, s mindig szép rendszerben és stílusban megírt műveit annyira bámuljuk és szeretjük. Korában büszkesége Pázmány Egyetemének úgy irodalma, mint tanítása révén, de sőt az Egyetem autonom-adminisztrációja és a saját magánélete terén is. Az a finom fejű, mély tekintetű, kiegyensúlyozott lelkű, nemes gondolkodású, csupa ideg Frank Ignác, akinek szellemi fölényét, rendkívüli lelki finomságát és szuggesztivitását az Egyetem jogi karán őrzött s reprodukciókból is jól ismert gyönyörű portrait-ja az első pillanatra elárulja... Ő még a XIX. század elején latin nyelven taníthatta és tanította hazájának *akkor még élő*, érintetlen, hamisítatlanul tiszta, régi nemzeti jogát... Azonban még ez a Frank Ignác, az ő nagy tehetségével, tudásával s tekintélyével, sem lett volna talán képes, abba a korba behelyezve mint *Grosschmid Bényi*, azt a hatást előidézni. Ő *Grosschmid Bényi* őseréjű, átütő, taszító, penetráló hatóképességével nem birt. Viszont *Grosschmid Bényi* valósággal egy robusztus *Auguste Rodin*, az őseredetű nagy szobrász, aki mester egy még rendezetlen és életanyagban az ő igazi jogi formáiba gyúrása terén.

Boldogok ők mindketten, *Frank Ignác* és *Grosschmid Bényi*, hogy egy életen át a *magánjogot*; a jognak e legtökéletesebb és leggazdagabb ágát művelhették, — melynek útjai bizton fölvezetnek az Igazság napja sütötte hegycsúcsra, *minden jog végső célkitűzéséig*, az Igazság országáig, amelyről *Szent Agoston* csak sóhajtván mondja:

„*Justitia inter omnes virtutes summum bonum*“. Hány más ága van a jognak, amelyek az érdekek harcával, lemérlegelésével és érvényesítési lehetőségeikkel vándoraikat ma még félúton, az Igazság fényének színe előtt, de sziklameredekeken vagy egy csalóka hegyháton fárasztják s tartják vissza. Az ő munkájuk is a jogászállamférfi tiszteletreméltó nagy munkája, de gyakran a jogászi munka legmagasabb benső jutalma nélkül.

De boldog ő, *Grosschmid Béni*, azért is, hogy élete művei fölébe oly drágakövekkel ragyogó koronát helyezhetett, mint legfőbb irodalmi műve, a „*Fejezetek kötelmi jogunk köréből*“ szerény címet viselő hatalmas szellemi mű, — amelyhez hasonló korunk jogi világirodalmában nincsen. E művével *Grosschmid Béni*, anélkül hogy akarta volna, mindennél beszédesebben bizonyította be, hogy a „*jog az önálló gondolkodás tudománya*“. Az e műben alapul vett jogi tételek mind megváltozhatnak, és akkor is *Grosschmid Béni* az emberi gondolkodásnak emelt e monumentuma örökbecsű és ifjú marad, melyet gyönyörrel és haszonnal olvashatnak mindazok, akik, mint *Descartes*-től vagy *Pascal*-tól, nehéz anyagban is önállóan gondolkodni akarnak tanulni. De ma még ezen túl is lehet tanulni e műből: *igazi jogot, teljes életet*.

E mű olvasása, — mint a Nagy Mester tanítása általában, — úgy hat a tanulóra, mintha a Nagy Mester, mint egy nagy bányász, szeretettel kézen fogta volna s levezetné tanítványait az emberi élet mélységes bányáiba és ott megmutogatná nekik éles világító sugarat lövelő, kis bányászlámpájának bűvös fényénél az emberi életviszonyoknak csodálatos drágakő-kristályosodásait, — amethysztjeit, smaragd-jait, rubinjait, gyémántjait; — forgatva kezei között az életviszonyokat drágakőmetszeteik száz- és százféle irányában, — a mélyére nézve *minden* metszetnek, *minden új, feltárt* és, így az ő kezei között, a legtermészetesebbnek tetsző életösszefüggésnek. Theoriák csak megzavarnák ezt az igazi életet közvetlenül feltáró munkát. Persze a szöveg nem lehet mindig folyó, mert a sok száz és száz új, felcsillanó metszet, a sok száz egymásba néző, élő életösszefüggés, megannyi sok, száz, gyorsan feltörekvő, gondolatsúlyos, lapidáris phrázist kíván, mindez gyorsan elosztva egy néha egész rövid, de mindig meg-megtörő főszövegben és számtalanszor számozott, keresztezett, csillagozott jegyzetekben, aljegyzetekben s laputálásokban. — Hiába, — ez hűen az élet képe, — és, sajnos, nem egy francia park, — és a figyelés az élet bonyodalmas rendjeire nehéz: ... De e nehéz munka után a bányából ismét a föld színére szállva, elragadva láthatjuk, hogy a mi kezeink között is ott maradt, a Nagy Tanító ajándékaként és talizmánul, egy az életet számunkra mindig feltáró bűvös kis bányászlámpa. Ez a kis, életet feltáró, bűvös lámpa *Grosschmid Béni* tanítványainak a talizmánja ...

Nemcsak jogot, teljes életet tanultunk meg tőle, mert az a jog, amelyet ő tanított, az igazi jog, és ennél fogva nemcsak jog, hanem teljes, mélységes élet. Számosan vannak ez országban, sőt e teremben, közgazdászok és kiváló pénzsztudósok, akik, kezüket a szívükre téve, elmondhatják, hogy *szaktudományuknak* legmélyebb meglátásait nem szaktudományukból, hanem, még mielőtt az élet realitása valóban felszínre vetette volna a nagy részletproblémákat, valamikor réges-régen, csodálatos módon, *Grosschmid Béni magánjogából*, — a kamatról s a pénztartozásról szóló halhatatlan fejezeteiből, — tanulták meg. És ha nem félnék egyénivé válni, amit igyekeztem gondosan elkerülni, szerény-magam is tehetnék ily értelemben egy egész más térre vonatkozólag egy egész mély vallomást.

Számosan vagyunk e teremben, akiknek — az élet küszöbén — párnái alatt, éveken keresztül, a hazában időzve vagy a külföldön bolyongva, *Grosschmid Béni* életkincsekben gazdag *Fejezeteit* épp úgy meg lehetett volna lelteni, mint a lützeni csatában elesett *Gusztáv Adolf* sátrában párnái alatt *Hugo Grotius* művét találták meg. Ily művek azok, melyek az élet nagy útjait szántják.

Grosschmid Béni tudása és hatása egy mérhetetlen, egy kimeríthetetlen tenger. És én egy kis kagylóval kezemben állok e végtelen tenger partján. Távol tőlem a gondolat, hogy megkíséreljem a lehetetlent: kimeríteni akarni őt.

Grosschmid Béni él — és nincsen közöttünk. Soha nem volt jelen, ahol őt ünnepelték. Különbén is dolgozószobáján kívül ritkán láthatni őt. E külsőségek is talán nagyságát bizonyíthatják. Ő fogalomvá vált már életében, — innen e serleg is már életében. De itt van ő, mindannyiúnk agyában s szívében. És szelleme, tudománya trónol a magasban fölöttünk: Magyarország iratlan magánjogának törvényhozói székében.

De mi már csak úgy tiszteljük s úgy szeretjük őt: „*Praeceptor Hungariae*“; a mi nagy „Tanítómesterünk“!

Indokolt e serleg, — a bámulat és a szeretet serlege, hálás volt tanítványainak s egy szemináriumnak serlege. E serleget emelve, fohászokodom az Egek Urához, adja áldását *Grosschmid Bényre* s hazánk elkövetkezendő, — nem, már megnyitott, — új, nehéz, sokkal nehezebb jogfejlődésének irányítására s új nemzedékeinknek új, nagy, sokkal nagyobb veszélyek közt elvezérlésére is küldjön nekünk *Grosschmid Bényhez* hasonló férfiút.